

2. Маслова Е. Европеизм и атлантизм во внешней политике Италии. URL: <http://intertrends.ru/system/Doc/ArticlePdf/1731/u9ofP4MXIM.pdf> (дата звернення 24.12.2019).
3. Liberti F. La nouvelle politique étrangère italienne. URL: <https://www.cairn.info/revue-internationale-et-strategique-2004-4-page-37.htm#no4> (дата звернення 16.03.2020).
4. Кюнхардт Л. 60 лет спустя. URL: <https://www.deutschland.de/ru/topic/politika/germania-evropa/60-let-spusta> (дата звернення 7.11.2019).
5. Darnis J.-P. Une politique extérieure entre Europe et Méditerranée. *Questions internationales*. 2013. № 59. p.78-83.
6. Вдовиченко В. Взаємозв'язок атлантизму і європеїзму у зовнішній політиці Італії (1992-2001 рр.) URL: http://histans.com/JournALL/mo/mo_2012_21/15.pdf (дата звернення 14.04.2020).
7. Розанцева Н. *Франція в ООН (1945-1950)*. М. : Наука, 1984. 223 с.
8. Vozo F. *La politique étrangère de la France depuis 1945*. Paris : Flammarion, 2012. 310 p.
9. Антюхина-Московченко В. *Шарль де Голль и Советский Союз*. М. : Книга, 1990. 288 с.
10. Югославія. Нові південнослов'янські держави. URL: <https://geomap.com.ua/uk-wh11/1316.html> (дата звернення 12.12.2020).
11. Пеленська О. Як встановлювали комуністичний режим у Чехословаччині 70 років тому. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29059413.html> (дата звернення 10.19.2020).

УДК 94(44)+327

Іванов Д.І.

ФРАНКО-АМЕРИКАНСЬКІ ПРОТИРІЧЧЯ З ПИТАНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ (1958-1966 РР.)

Стаття присвячена аналізу франко-американських стосунків з питань колективної безпеки за президентства Шарля де Голля. Перемога голлістів на виборах у Франції 1958 р. призвела до конфлікту зі США через принципово різне бачення майбутнього європейського континенту. Французький уряд намагався перетворити Західну Європу в незалежного геополітичного гравця з Францією в якості лідера. Американський істеблішмент не погоджувався з подібною перспективою яка могла б, на їх думку, призвести до розпаду НАТО та посилення радянського впливу в світі. В рамках дослідження цієї проблеми розглянуто перебіг дискусії навколо пропозиції Франції створити тристоронній директорат, проблему керування ядерним арсеналом членів НАТО та спробу Великої Британії вступити в ЄЕС в 1962 р.

Ключові слова: США, Франція, Велика Британія, міжнародні відносини, колективна безпека.

Иванов Д.И. Франко-американские противоречия в вопросах европейской безопасности (1958-1966 гг).

Статья посвящена анализу франко-американских отношений в вопросах коллективной безопасности во время правления Шарля де Голля. Победа голлистов во Франции на выборах 1958 г. привела к конфликту с США из-за разных видений будущего европейского континента. Французское правительство попыталось превратить Западную Европу в независимого геополитического игрока с Францией в качестве лидера. Американский истеблишмент не соглашался с данной перспективой, которая, по их мнению, могла привести к распаду НАТО и усилению советского влияния в мире. В рамках данного исследования рассмотрено дискуссию вокруг предложения Франции создать трехсторонний директорат, проблему управления ядерным арсеналом членов НАТО и попытку Великобритании вступить в ЕЭС в 1962 г.

Ключевые слова: США, Франция, Великобритания, международные отношения, коллективная безопасность.

Ivanov D.I. Franco-American controversies on European security (1958-1966).

The paper presents analysis of French-American relations in regard of collective security at the de Gaulle era. Gaullist victory in 1958 elections concluded in the conflict with the US caused by the different visions of the political future of Europe. France had promoted idea of West Europe as «third force» under French leadership. US establishment was against this perspective as too risky for the unity of NATO. The paper considers three problems: de Gaulle's proposition of trilateral directorate, question of nuclear arsenal management of NATO members and UK attempt to join Common market in 1962.

Keywords: USA, France, Great Britain, international relations, collective security.

У другій половині 1950-х рр. в євроатлантичній системі колективної безпеки відбувалися суттєві зрушення. Перемога Шарля де Голля на президентських виборах у Франції 1958 р. призвела до повернення у зовнішньополітичну повістку французької держави націоналістичного сентименту. Прихильність де Голля та значної частини французької еліти до ідеї побудови окремого європейського геополітичного блоку з Францією в якості лідера призвела до конфлікту з її союзниками по НАТО, в першу чергу з США.

Американський істеблішмент віддавав перевагу розвитку кооперації через архітектуру НАТО та ЄЕС на засадах мультилатералізму, у той час як де Голль вважав Північноатлантичний альянс інструментом американської гегемонії. Голлісти вважали, що США мають занадто сильний вплив на справи Франції та Західної Європи через євроатлантичну систему колективної безпеки. Париж вимагав від Вашингтону побудови системи, в якій європейські країни на

чолі з Францією мали б рівний зі США статус. Відмова американського уряду погодитися з вимогами де Голля призвела до виходу Франції з НАТО у 1966 р.

Аналіз франко-американських протиріч з питань європейської безпеки обумовлює реалізацію декількох завдань, включаючи:

- оцінку першопричин особливої позиції Франції з питань колективної безпеки та ситуації напередодні виходу Франції з військових структур НАТО;
- відстеження дискусій з приводу форм управління ядерним арсеналом членів НАТО та можливого вступу Великої Британії до ЄЕС;
- дослідження реакції на пропозицію де Голля про створення «тристороннього директорату».

Після завершення Другої світової війни французька Четверта республіка (1945-1958 рр.) приймала активну участь в створенні євроатлантичної системи колективної безпеки. Ця система мала вирішити три завдання: зв'язати між собою держави Заходу; попередити повторення трагічних подій двох світових війн та захистити їх від потенційної геополітичної експансії Радянського Союзу. Основою для цього проекту стало створення Організації Північноатлантичного договору (НАТО) у 1949 р. та Європейського об'єднання вугілля та сталі у 1951 р., яке стало передвісником Європейського економічного співтовариства (ЄЕС). В політичне життя Четвертої республіки було позначено політичною нестабільністю та постійною зміною урядів. Ситуацію ускладнювали колоніальні війни Франції в Індокитаї та Алжирі. За цих обставин перемога на президентських виборах 1958 р. Ш. де Голля – колишнього лідера французького Руху опору та національного героя – була цілком закономірною.

Ш. де Голль був переконаним прихильником посилення ролі національної держави у міжнародних відносинах. В його баченні, яке поділяли багато представників французького політичного істеблішменту, Франція мала очолити Європу в якості лідера незалежного геополітичного блоку, який мав би виконувати функції арбітра у стосунках між США та СРСР. Саме у цьому й полягала причина його підозрілого ставлення до НАТО. На думку де Голля, Альянс був лише інструментом для встановлення американської гегемонії в Європі під ширмою трансатлантичного партнерства.

В своєму інтерв'ю у лютому 1958 р. де Голль заявив, що у випадку його обрання Франція відмовиться від свого членства в НАТО та буде проводити суверенну зовнішню політику [1, р. 198]. 17 вересня 1958 р. уряд Франції надіслав президенту США Д. Ейзенхауеру та прем'єр-міністру Великої Британії Г. Макміллану меморандум з пропозицією радикального реформування НАТО. Де Голль пропонував створити тристоронній директорат (tripartite directorate) в якому представники США, Великої Британії та Франції узгоджували б усі рішення стосовно діяльності Альянсу.

Реакція Вашингтона та Лондона на цю пропозицію була неоднозначною. Головна проблема полягала в тому, що де Голль пропонував відмовитися від узгодження рішень з іншими членами Альянсу. Його пропозиція викликала незадоволення інших членів НАТО, в першу чергу ФРН та Італії, які

побоювалися, що лідери США, Великої Британії та Франції будуть самочинно приймати рішення з питань, від яких залежатиме національна безпека всіх членів Альянсу. Генеральний секретар НАТО П.-А. Спаак вважав, що цей план буде неприйнятним для Риму та Бонну, і що це може поставити під питання їх подальшу участь в Альянсі [2, р. 359-360]. У Вашингтоні також розуміли, що за підсумками цієї реформи інші члени НАТО можуть залишити його лави. Подібний підхід був несумісним з системою союзів, яку США розбудовували по всьому світу. Окрім того, американський істеблішмент побоювався, що США можуть звинуватити у спробах зберегти колоніальну систему [3, р. 641-644]. Американські дипломати намагалися знайти компроміс, однак коли адміністрація Ейзенхауера запропонувала Парижу включити Францію до неформальної системи «особливих відносин» стало зрозуміло, що де Голль не бажає йти на поступки стосовно системи прийняття рішень [4, р.76]. Пізніше де Голль визнав, що він і сам усвідомлював нереалістичність своїх вимог, розуміючи, що США та Велика Британія ніколи не підуть на подібні поступки. Адже ця пропозиція була йому необхідна лише як привід для розриву співпраці з НАТО [5, р. 97].

Нова адміністрація президента Дж. Кеннеді розпочала з Лондоном і Парижем неформальні дипломатичні консультації й намагалася знайти точки порозуміння. Але протиріччя ще більше поглибилися в зв'язку з питанням про вступ Великої Британії до ЄЕС. На той момент британському істеблішменту стало остаточно зрозуміло, що Велика Британія втратила статус наддержави, що змушувало шукати нову роль у системі міжнародних відносин. Приєднання до європейського Спільного ринку було цілком логічним кроком, оскільки протягом 1950-х рр. Західна Європа поступово стала ключовим економічним партнером Великої Британії.

Французькі еліти з недовірою ставилися до перспективи можливого членства Сполученого Королівства в ЄЕС з двох причин. По-перше, в очах де Голля та його кабінету Велика Британія була занадто сильно пов'язана зі США через «особливі відносини», і Вашингтон зміг би використовувати британське членство в ЄЕС для посилення американського впливу в Європі. По-друге, існувало невирішене питання стосовно управління ядерними силами країн НАТО: французькі еліти бажали мати повний контроль над своїм ядерним арсеналом і не бажали координувати його використання зі своїми союзниками по Альянсу.

В цей період адміністрація Дж. Кеннеді активно просуvala ідею «Атлантичного партнерства» між США та ЄЕС. Протягом 1940-х – 1950-х рр. американські еліти активно підтримували ідею посиленої інтеграції між країнами Західної Європи, адже інтеграція могла б перетворити ЄЕС на молодшого партнера США. Водночас де Голль, не дивлячись на свій неприхований скептицизм до наднаціональних організацій, розумів які великі переваги отримувала Франція від Спільного ринку і почав розглядати можливість використати інтеграційне об'єднання в якості трампліну для французьких геополітичних амбіцій. Його ідея полягала в реформуванні ЄЕС в

конфедерацію національних держав з незалежною позицією в системі міжнародних відносин та Францією в якості лідера. За цих обставин США мали знайти спосіб переконати де Голля, що Велика Британія не стане американським «троянським конем», який буде саботувати його плани.

Білому дому не вдалося переконати Париж у своїй щирості. Де Голль був незадоволений тим, що Кеннеді врегулював з СРСР Карибську кризу (1962 р.) без узгодження своєї позиції із союзниками. На додачу до цього США та Велика Британія підписали договір Нассау [6]. В рамках цієї угоди США погодилися на продаж Сполученому Королівству балістичних ракет Polaris американського виробництва, що фактично поставило Британію у залежність від США в питаннях національної безпеки. Кеннеді та Макміллан розуміли, що це рішення викличе незадоволення Франції та пропонували включити її до договору, на що отримали відмову. Варто зазначити, що існують суттєві докази на користь того, що де Голль визначився зі своїм рішенням задовго до цих подій, і вони лише підтвердили його підозри.

14 січня 1963 р. президент де Голль публічно оголосив, що Франція накладе вето на заявку Великої Британії щодо вступу в ЄЕС та відмовляється приймати участь у проєкті багатосторонніх ядерних сил країн-членів НАТО [7]. В Вашингтоні демарш де Голля викликав занепокоєння, оскільки його вето поховало плани Кеннеді на створення «Атлантичного партнерства» та поглиблення європейської інтеграції. Серед членів ЄЕС також почала зростати недовіра. На той момент Франція вже вивела з під командування НАТО свої збройні сили та фактично припинила приймати активну участь в діяльності Альянсу, але зберегла за собою право вето при прийнятті рішень. Коли невдовзі Франція підписала з ФРН договір про взаємопорозуміння [8], в американського істеблішменту виникла підозра, що цей процес може призвести до формування незалежного франко-німецького блоку. Дж. Кеннеді прийшов до висновку, «що Сполучені Штати мають бути готовими до того, що де Голль вважає можливим укладення угоди з росіянами, яка призведе до розпаду НАТО та виводу американського контингенту з Європи» [9]. Після цих подій керівництво США припинило активну підтримку поглиблення європейської інтеграції, оскільки дійшло висновку, що ці ідеї не мають беззастережної підтримки в громадян та політичного істеблішменту західноєвропейських країн.

В січні 1963 р. де Голль наклав вето на вступ Великої Британії до ЄЕС, заявивши, що економічні інтереси Великої Британії і континентальної Європи в принципі несумісні, оскільки Британія прив'язана до світової торгівлі і має зобов'язання перед британським Співтовариством. Тому її вступ до ЄЕС перетворить його на «зону глобальної світової торгівлі». Рішення Франції стало послабило позиції уряду Г. Макміллана, який невдовзі пішов у відставку.

Після вбивства Дж. Кеннеді (22 листопада 1963 р.) віце-президент Ліндон Джонсон зайняв посаду президента США та оголосив про продовження курсу Кеннеді. Білий дім прийняв рішення не йти на публічну конфронтацію з Парижем та ігнорувати закиди де Голля, вичікуючи на зміну уряду у Франції. Спроби США повернутися до ідеї багатосторонніх ядерних сил зазнали невдачі.

Стосунки між США та Францією у сфері колективної безпеки продовжували погіршуватися. Наприкінці 1963 р. Франція заблокувала прийняття документу МС 100/1 ("Appreciation of the Military Situation as It Affects NATO up to 1970"), який мав стати основою для нової стратегічної концепції НАТО. Після цього робота Комітету військового планування НАТО була заблокована о 1966 р. [4, р. 178] У квітні 1964 р. Франція повністю вивела свої військово-морські сили з під командування НАТО. У листопаді 1964 р. де Голль повідомив посла США Ч. Болена, що Франція планує вийти з НАТО у 1969 р., у відповідності з умовами закладеними в договорі 1949 р. У травні 1965 р. США були попереджені, що війська НАТО мають бути готовими за необхідності залишити територію Франції. Варто зазначити, що певний час наміри де Голля стосовно виходу з НАТО стримувалися нестабільною політичною ситуацією та ризиком початку глобального конфлікту під час Берлінської (1961 р.) та Карибської криз (1962 р.).

Після того як стосунки між Заходом та Сходом стабілізувалися, у тогочасного французького уряду не залишилося причин продовжувати участь в Альянсі. 7 березня 1966 р. Ш. де Голль офіційно оголосив про припинення участі Франції у структурах військового планування НАТО. На той момент у Вашингтоні вже змирилися з цим та почали готуватися до внесення коректив у роботу Альянсу, тим паче що на той момент значення збройних сил Франції для боєздатності блоку суттєво зменшилося. Станом на 1964 р. на Францію приходилося лише 15% військових спроможностей НАТО.

Для керівництва США подібний розвиток подій був неприємним, але цілком припустимим. Адже поступки, яких вимагав голлістський уряд Франції, були неприйнятними для американських еліт. США інвестували великі ресурси в євроатлантичну систему колективної безпеки та не бажали обмежувати власну свободу дій у зовнішній політиці. Для інших членів НАТО французькі пропозиції також були неприйнятними, адже вони передбачали домінування у європейській частині Альянсу декількох найвпливовіших держав за рахунок інших. Лідерство США в Альянсі за принципом «перший серед рівних» їх цілком влаштовувало.

У підсумку ці події мали позитивні наслідки для євроатлантичної солідарності. Вихід Франції дозволив членам НАТО провести необхідні реформи, які дозволили адаптувати його до реалій доктрини ядерного стримування [4, р. 256]. Американські дипломати зосередилися на збереженні єдності серед 14 держав НАТО, обмеженні негативних наслідків кризи у євроатлантичних відносинах для ЄЕС та дипломатичній ізоляції Франції. Адміністрації Л. Джонсона вдалося реформувати Північноатлантичний альянс та підготувати його до реалій доби «розрядки» [10, р. 86]. Члени Альянсу погодилися на проведення регулярних консультацій з питань використання ядерної зброї, що підвищило статус і вплив членів блоку, які не входили до ядерного клубу.

Дослідження перебігу франко-американських відносин за президентства Ш. де Голля дозволяє сформулювати наступні висновки:

- Стратегічний суперечності між Францією та США були викликані принципово відмінним баченням майбутнього системи європейської колективної безпеки. Після приходу до влади голлістів у 1958 р. Франція відмовилася від багатостороннього підходу (мультилатералізму), спрямованого на створення інтегрованої євроатлантичної спільноти на базі архітектури НАТО та ЄЕС.

- У баченні французьких еліт Франція мала посісти провідну позицію в ЄЕС та перетворити Західну Європу на окрему геополітичну силу, яка б виступала в ролі арбітра між США та СРСР. В свою чергу США підтримували розвиток наддержавних інституцій та підходів, спрямований на збереження єдності всіх учасників євроатлантичного проекту під американським контролем.

- Пропозиція Ш. де Голля про створення тристороннього директорату не дістала позитивної відповіді, оскільки ставила б під загрозу єдність НАТО та вступала в пряме протиріччя з інтересами США, які не бажали надавати будь-якій іншій державі права вето на зовнішньополітичні рішення Вашингтону. Небажання французького уряду піти на поступки в цьому питанні визначило подальший розвиток подій.

- Французька політична еліта вважала, що Париж має зберегти за собою право незалежного прийняття рішень у питаннях національної безпеки, через що французький уряд поступово виводив власні збройні сили з під командування НАТО та заблокував пропозицію зі створення багатосторонніх ядерних сил. На думку Ш. де Голля подібні наднаціональні інституції були інструментом розширення американської сфери впливу.

- Ветування британської заявки на членство в ЄЕС було спричинено переконанням французького істеблішменту в надмірній залежності Лондона від США. Спроби американських дипломатів переконати Париж у взаємовигідному характері трансатлантичної співпраці не мали успіху.

- На середину 1960-х рр. в жодній з сторін не залишилося сумнівів у тому, що Франція відмовиться від членства в НАТО через принципові протиріччя з питань колективної безпеки. На практиці це виявилось взаємовигідним рішенням, оскільки це дозволило США та іншим членам Північноатлантичного альянсу провести необхідні реформи, які зрівняли в статусі усіх його членів та відкрили певні можливості для пошуку порозуміння з країнами Варшавського пакту.

Список використаних джерел і літератури:

1. Sulzberger C. *The Last of the Giants*. New York : Macmillan, 1970. 1062 p.
2. Dulles and Spaak. Memorandum of conversation. 27 September 1958. *FRUS 1958-1960*. Vol. 7, part 1: Western Europe. P. 359-360.
3. Kohler to Rusk. Memorandum. 24 January 1961. *FRUS 1961-1963*. Vol. 13. P. 641-644.

4. Reyn S.J.G. *Atlantis Lost: The American Experience with De Gaulle, 1958-1969*. Amsterdam : Amsterdam University Press. 2010. 548 p.
5. Jackson J. *De Gaulle*. London : Haus Publishing Limited, 2003. 928 p.
6. Joint Statement Following Discussions With Prime Minister Macmillan - The Nassau Agreement. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/joint-statement-following-discussions-with-prime-minister-macmillan-the-nassau-agreement> (дата звернення 23.06.2020)
7. Press conference held by General de Gaulle (14 January 1963). URL: https://www.cvce.eu/en/obj/press_conference_held_by_general_de_gaulle_14_january_1963-en-5b5d0d35-4266-49bc-b770-b24826858e1f.html (дата звернення 18.06.2020)
8. Treaty between the French Republic and the Federal Republic of Germany on French-German cooperation (22 January 1963). URL: https://www.cvce.eu/en/obj/treaty_between_the_french_republic_and_the_federal_republic_of_germany_on_french_german_cooperation_22_january_1963-en-68956f73-75cb-4749-a6e2-344c8aad84ba.html (дата звернення 23.06.2020)
9. John F. Kennedy Library. Kennedy Papers. National Security Files. Meetings and Memoranda. Box 316. Bromley Smith. Summary Record of NSC Executive Committee Meeting No. 38 (Part II). 25 January 1963.
10. Ellison J. Defeating the General: Anglo-American Relations, Europe and the NATO Crisis of 1966. *Cold War History*. 2006. Vol. 6. Issue 1. P. 85-111.

УДК 94 : 327.54 (8)

Романюк В.О.

«ХОЛОДНА ВІЙНА» ТА КАРИБСЬКА КРИЗА

Досліджено чинники і особливості «холодної війни» другої половини 40-х – початку 90-х рр. ХХ століття як особливої форми конфронтації та суперництва між великими державами. Проаналізовано окремі концептуальні підходи до цієї особливої системи міжнародних відносин і суспільно-політичного явища, певного політичного феномену у згаданий період, досліджено визначення терміну «холодна війна» та передумови її виникнення, розглянуто певні американські доктрини та концепції, а також викладено окремі періоди «холодної війни». Окрему увагу приділено промові В. Черчилля в Фултоні у березні 1946 р. як своєрідного маніфесту початку «холодної війни».

Розглянуто неспростий і напружений період «холодної війни» – Карибську кризу (1962 р.), яку визнано кульмінаційною подією початкового періоду «холодної війни» і самою небезпечною за всю історію людства кризою, яка могла викликати світову термоядерну війну.